

Ο Φουτουρισμός image maker του φασισμού

Του Τάκη Βαρελά

Μαρινέττι: «Η τέχνη πράγματι δεν μπορεί να είναι παρά βία, σκληρότητα και αδικία !!!»

Ο Ιταλός φουτουριστής **Filippo Marinetti**, θεωρητικός και επικεφαλής της προπαγάνδας του Μουσολίνι, διατύπωσε τους βασικούς άξονες στην τέχνη, τον κινηματογράφο, τη φωτογραφία, την λογοτεχνία, την ποίηση, όπου διάμεσου της τεχνολογίας έκανε επέκταση εγκεφάλου στον Ιταλικό λαό για λογαριασμό της αστικής τάξης στην Ιταλία. Είναι πράγματι εντυπωσιακό πως ένα καλλιτεχνικό ρεύμα, μπορεί να ενσωματωθεί και να λειτουργήσει ως δούρειος Ίππος για τον εκφασισμό της κοινωνίας. Η περίπτωση του Μαρινέττι και του φουτουρισμού και των εκφραστών του στην φασιστική Ιταλία είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, για το πώς αξιοποιώντας τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας έγινε ο image maker της φασιστικής Ιταλίας και του Μουσολίνι και έσυρε το λαό της Ιταλίας στη βαρβαρότητα.

Ο φασισμός ως ένα ιστορικό, κοινωνικό-πολιτικό ρεύμα συγκροτήθηκε πάνω σε μια εξελικτική διαδικασία οικονομικής κρίσης του καπιταλισμού. Υπόβαθρό του αποτέλεσε η εκβιομηχάνιση και ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός που είχαν ως αντανάκλαση την οργανική ενσωμάτωση και καλλιτεχνική αξιοποίησή τους από το φουτουριστικό κίνημα. Ο Μαρινέττι στο μανιφέστο του «**Αποσύνθεση του συντακτικού-Φαντασία χωρίς δεσμά**» - **Ελεύθερες λέξεις**» δηλώνει: **«Ο φουτουρισμός βασίζεται στην πλήρη ανανέωση της ανθρώπινης ευαισθησίας, που προκαλείται από τις μεγάλες επιστημονικές ανακαλύψεις»**

Θεωρούσε ότι τα μέσα μεταφοράς, επικοινωνίας και πληροφόρησης ασκούν καθοριστική επίδραση στην ανθρώπινη ψυχή. Κατάλαβε πάρα πολύ γρήγορα ότι οι ραγδαίες αλλαγές προσπάθησε να επεκτείνει τα «ριζοσπαστικά» όρια της κουλτούρας μετατρέποντας τον φουτουρισμό σε μια καθολική αρχή επεξεργασίας και αναδόμησης της παραδοσιακής και ξεπερασμένης τέχνης.

Η συγγενείς σχέση που γεννήθηκε μεταξύ φασισμού και ιταλικού φουτουρισμού αποκρυσταλλώθηκε μέσω της αισθητικοποίησης της πολιτικής και της τέχνης και ο φουτουρισμός βρήκε διέξοδο στη φασιστική ιδεολογία και εκφράστηκε κυρίως αισθητικά και σε αυτή την κατεύθυνση. Άρθρωσαν καλλιτεχνικά τη ζεύξη μεταξύ της φασιστικής ρητορικής και των τεχνολογικών καινοτομιών. Επιβεβαιώνοντας τα παραπάνω για τη σχέση φασισμού-καπιταλισμού ο ιστορικός **Emilio Gentile** επισημαίνει: ***Αν και καταδίκάζαν την αστική κοινωνία γιατί ήταν υλιστική και ατομιστική, οι φασίστες υπεραμύνονταν της ατομικής ιδιοκτησίας, εγκωμιάζαν τον ηγετικό ρόλο της παραγωγικής αστικής τάξης, υποστήριζαν την ιστορική λειτουργία του καπιταλισμού και την ανάγκη συνεργασίας των τάξεων (κορπορατισμός), με σκοπό την ενίσχυση της παραγωγής, ώστε να ανταποκριθεί σε μια εξωτερική πολιτική επεκτατισμού και ισχύος.*** 67

Παράλληλα ο πολιτειολόγος **Reinhard Kühnl** στο βιβλίο του **“Μορφές αστικής κυριαρχίας”** αναδεικνύει την σχέση μεταξύ φιλελευθερισμού και φασισμού ως εκφάνσεις του καπιταλιστικού συστήματος. Επιβεβαιώνεται ουσιστικά η συγκρότηση του φασισμού ως πολιτικό κίνημα ήρθε αναπόφευκτα να προσφέρει μια ριζοσπαστική λύση των οξυμένων προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο καπιταλισμός, δηλαδή να λυθεί ανάγκη να βρεθούν νέες μορφές ιδεολογικής επιρροής και χειραγώγησης των μαζών. Ο φασισμός θα αποτελούσε τη θεμελιώδη βάση για οικονομική και πολιτική θωράκιση και ασφάλεια του συστήματος σε συνδυασμό με τη διασφάλιση της πολιτικής κυριαρχίας της αστικής τάξης. Εδώ θεμελιώνεται το υπόβαθρο πάνω στο οποίο πάτησε η εμφάνιση, η συγκρότηση και η λειτουργία του φασισμού στις περισσότερες χώρες της καπιταλιστικής Ευρώπης και φυσικά της Ιταλίας. Ο Kühnl σημειώνει: ***Η φασιστική ιδεολογία έπρεπε από το ένα μέρος να εκφράσει τη δυσαρέσκεια των μαζών ως προς τις υπάρχουσες συνθήκες, δεν έπρεπε όμως από το άλλο μέρος να εκθέσει σε κίνδυνο το καπιταλιστικό κοινωνικό σύστημα. Μόνο έτσι θα ήταν δυνατό να συλλάβει τη δυσαρέσκεια αυτή και να τη διοχετεύσει σε κανάλια που θα ήταν όχι μόνο ακίνδυνα για το υπάρχον σύστημα αλλά ίσως μάλιστα θα ήταν χρήσιμα.*** 68

Οι Ιταλοί φουτουριστές επωμίστηκαν αυτόν ακριβώς τον ρόλο προσαρμόζοντας τον στο πεδίο της τέχνης.

Οι φουτουριστές άρχισαν να εγκωμιάζουν τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο. Πρόσδιδαν σε αυτόν την μοναδική διέξοδο η οποία ικανοποιούσε την νέα αισθητική αντίληψη, που προ έκυπτε από τις τεχνολογικές εξελίξεις, η οποία προσδιόριζε με ταξικό τρόπο το χαρακτήρα της τέχνης μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία. Στο πρόσωπο και το έργο του Μαρινέτι εκφράστηκε αυτή η αναγκαιότητα, μέσα από τα φουτουριστικά μανιφέστα του ως τα πιο ισχυρά μέσα του ιταλικού φουτουρισμού με στόχο να ανατρεψουν ριζικά κάθε πεδίο της

παραδοσιακής τέχνης πλαγιοκόπησε ασφυκτικά όλα τα διαθέσιμα καλλιτεχνικά μέσα αλλά επινόησε και καινούριους εκφραστικούς τρόπους για την επίτευξη των σκοπών του.

Ο Μαρινέττι ανακηρύχθηκε σε σαματατζή κήρυκα μιας τέχνης που θέλησε να εξισωθεί με την ίδια τη ζωή, η οποία στόχευε στην επέκταση των ορίων της κουλτούρας και της τέχνης με ακραίες εκφράσεις, σε σημείο που θα ήταν αγνώριστη.

Η αντίληψη περί ζωής και τέχνης, στόχευε στη συγκινησιακή πρόσληψη και καλλιτεχνική κατανάλωση της καπιταλιστικής πραγματικότητας από τις εκβιαστικά προλεταριοποιημένες μάζες. Οι Tisdall-Bozzola στο βιβλίο τους “Φουτουρισμός” αναφέρουν πως οι ρίζες του φουτουρισμού βρίσκονται σε ένα σύμπλεγμα όπου: **«Η βία, ο πόλεμος, η αναρχία, ο εθνικισμός, η λατρεία του υπεράνθρωπου, η εξύμνηση της ζωής στις μεγαλουπόλεις, της τεχνολογίας και της ταχύτητας, το μίσος για το παρελθόν και η περιφρόνηση για τις ακαδημαϊκές αξίες [...] συντέθηκαν σ’ ένα εμπρηστικό πολιτιστικό ντοκουμέντο, έτοιμο να διαδοθεί πλατιά. 69**

Σε αυτό το πλαίσιο εκκίνησης οι Φουτουριστές από το μανιφέστο τους δηλώνουν: **«Εμείς θέλουμε να εξάρουμε την επιθετικότητα, την πυρετώδη αγρυπνία, το ταχύ βήμα, το salto mortale, το χαστούκι και τη γροθιά».**⁷⁰ Η εμπρηστική γλώσσα, η εξύμνηση του милитарισμού, η αφοριστική απόρριψη του παρελθόντος σφυρηλάτησαν το ιδεολογικό πρόταγμα του φουτουρισμού εντός του οποίου εκκολάφτηκαν και νομιμοποιήθηκαν, τα αφηγήματα του φασισμού και στην Ιταλία. Η ρήση του Μαρινέττι ότι **«ένα αγωνιστικό αυτοκίνητο είναι ομορφότερο από τη Νίκη της Σαμοθράκης»** έρχεται να επιβεβαιώσει την στρατηγική μεταμπίεση του φασισμού επι της κυριαρχίας στη παραγωγική διαδικασία και στις παραγωγικές σχέσεις, ως προς την διαιώνιση της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και της κυριαρχίας της αστικής τάξης .

Ο φασισμός μέσω του φουτουρισμού μετατρέπει τα προϊόντα σε λατρευτικά αντικείμενα και σε φορείς, περα και έξω από τις ανθρώπινες σχέσεις, αποσυνδέοντας τα πλήρως από τις κοινωνικές σχέσεις που μεσολαμβάνουν. Η αποθέωση της κορύφωση του δόγματος της τέχνης για την τέχνη. Τα αξιώματα των φουτουριστών για το σύμπαν προσέκρουσε στις αντιφάσεις του καπιταλισμού εν μεσο ασυνεχειών και αντιφάσεων, μιας και η κοινωνική βάση του φασισμού στην Ιταλία που ήταν τα μικροαστικά στρώματα, οι μικροέμποροι, οι βιοτέχνες, τζούφιοι ξεπεσμένοι και αδρανείς στρατιωτικοί, οι οποίοι εν μεσο καπιταλιστικής κρίσης βαυκαλιζόντουσαν περί κοινωνικής φανταστικής ανωτερότητας. Έτσι ο φασισμός ξεπέρασε αυτές τις αντιθέσεις κατασκευάζοντας ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς εγκλωβισμού και το κατάφερε.

Ο Gentile έδωσε στο φασισμό στην Ιταλία ένα χαρακτήρα επαναστατικού εθνικισμού που **«αντλούσε την αρχική της ταυτότητα όχι από μια προκατασκευασμένη ιδεολογία, αλλά από τη βιωματική εμπειρία του πολέμου που μυθοποιήθηκε και προβλήθηκε σαν μια υπερφυσική πραγματοποίηση της εθνικής κοινωνικότητας με άμεσες αναφορές στη συντροφικότητα του μετώπου»**⁷¹.

Ο φουτουρισμός στην Ιταλία προσομοιάζεται με πολεμοχαρή δούρειο ίππο του φασισμού που έδωσε ιδεολογική ταυτότητα στην τεχνολογική ανάπτυξη και τη βιομηχανία, εντός ενός καλλιτεχνικού ρεύματος που έσπασε αισθητικά όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής διατηρώντας απυρόβλητες και άθικτες τις καπιταλιστικές σχέσεις και την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Οι φουτουριστές δέχθηκαν επιρροές απο την φιλοσοφία του **Ανρύ Μπερξόν**. Οι Tisdall-Bozzola σημειώνουν: **«Οι μπερξονικές ιδέες για τη ζωτική**

ορμή (elan vital), την παγκόσμια ροή, το δυναμισμό και τη σημασία της διαίσθησης έδιναν το γενικό θεωρητικό τόνο του Φουτουρισμού».72

Στο μανιφέστο του φουτουριστή Μαρινέττι εξυμνείται ο κίνδυνος, η ενέργεια, η εξέγερση, η παρατολμία και η επιθετικότητα. **«Εμείς βρισκόμαστε στο έσχατο ακρωτήριο των αιώνων! [...] Εμείς ζούμε ήδη το απόλυτο, εφόσον έχουμε δημιουργήσει την αιώνια και πανταχού παρούσα ταχύτητα»73**

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι, δια μέσου του φουτουρισμού, ο φασισμός, μετατρέπει την κοινωνική πραγματικότητα, την ίδια τη ζωή, σ' ένα θέατρο μάχης και σε ένα παιχνίδι όπου το ρωμαλέο, υπηρετεί η τεχνολογική ισχύς, η ταχύτητα και η εκμηχάνιση του ανθρώπινου σώματος αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες. Στο βιβλίο του **“Η ανατομία του Φασισμού” ο Robert Paxton** προσεγγίζει τον φασισμό υπό το δίλλημα: **ριζοσπαστισμός ή εντροπία. Και καταλήγει ότι πρόκειται για τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος**, επισημαίνοντας χαρακτηριστικά ότι, τα φασιστικά καθεστώτα **«έπρεπε να δημιουργήσουν την εντύπωση μιας συνεχούς ώθησης-μιας μόνιμης επανάστασης. Δεν θα μπορούσαν να επιβιώσουν χωρίς αυτή την ασυγκράτητη, μεθυστική ορμή»74**. Αυτή η πλευρά τροφοδοτούσε την ριζοσπαστικότητα του φασισμού καλλιεργώντας διαρκής συγκινησιακές καταστάσεις στις μάζες.

Ο Μουσολίνι άλλωστε και οι φασίστες είχαν υποσχεθεί στον ιταλικό λαό μια **«προνομιακή σχέση με την Ιστορία»**, πράγμα που γη σκηνοθετημένη αισθητική του φασισμού οδήγησε **«προς έναν τελικό παροξυσμό αυτοκαταστροφής»**. Η απώλεια της δυναμικής του φασισμού στο αφήγημα οφείλεται και στην πολεμική που άσκησαν οι κομμουνιστές μέσω της πολιτικοποιημένης τέχνης. Οι φουτουριστές στα πλαίσια της φασιστικής προπαγάνδας πέτυχαν τη σύζευξη μιας αντικαπιταλιστικής ρητορικής με την ευθυγράμμιση των οικονομικών συμφερόντων της αστικής τάξης, αυτό αποτέλεσε ένα ιδανικό ιδεολογικό σχήμα στο οποίο ενσωμάτωσαν τον ιταλικό λαό. Χαρακτηριστικό αυτής της προπαγάνδας είναι η εξύμνηση της νεότητας ως ευταξία και στοιχείο ανωτερότητας μεταξύ των ανθρώπων.

Απάνθρωπος ο φασιστικός λόγος όταν απευθύνονται στη νεολαία, βρίσκεται στο μανιφέστο των φουτουριστών: **«Όταν θα είμαστε σαράντα χρονών, άντρες πιο νέοι και πιο άξιοι από εμάς, θα μας πετάξουν στο καλάθι των αχρήστων σαν άχρηστα χειρόγραφα.-Εμείς το επιθυμούμε!»**. 75

Πρόκειται για διακύβευμα του φασισμού (και του ναζισμού κατά προέκταση) που αισθητικοποιεί ένα τμήμα του πληθυσμού με βάση την ηλικία προκειμένου να συγκροτηθεί η έννοια της νεολαίας ως ξεχωριστό της κοινωνίας με ιδιαίτερες μάλιστα ικανότητες, πράγμα που τους επέτρεψε να συγκροτήσουν οργανωτικά την Φασιστική Νεολαία της Ιταλίας. Η άρρηκτη σχέση μεταξύ φουτουρισμού και φασισμού συνοψίζεται στη δήλωση του Μουσολίνι για τον Μαρινέττι όπου ομολόγησε το χρέος του προς τον **«καινοτόμο ποιητή που μ' έκανε να αγαπήσω τον ωκεανό και τη μηχανή»**. Από ένα σημείο και μετά η ρητορική του φασίστα Μπενίτο Μουσολίνι ήταν πλήρως εμποτισμένη από τη φουτουριστική ορολογία και δυναμική: **«Νιώθω στις φλέβες μου την αληθινά διονυσιακή μέθη από την κατάκτηση των αιθέρων»**. 76

Ο πολιτικός αντίκτυπος αυτής της αμοιβαίας σχέσης ήταν η ίδρυση του Φουτουριστικού Πολιτικού Κόμματος τον Φεβρουάριο του 1918 από τον Μαρινέττι και η μετέπειτα εκλογή του στην Κεντρική Επιτροπή του Φασιστικού Κόμματος υπό τον Μουσολίνι.

Ο πάλαι ποτέ άναρχο-σοσιαλιστικών καταβολών Μαρινέττι από εκεί που καυτηρίαζε τον κομφορμισμό της πολιτικής και της τέχνης κατέληξε να αποτελεί σημείο αναφοράς για τους φασίστες διανοούμενους και εθνικιστές. Απέναντι στην ταξική πάλη και τις σοσιαλιστικές επαναστάσεις ο Μαρινέττι υιοθέτησε πλέον την αρχή που έλεγε **“σε κάθε λαό η δική του επανάσταση”**, μια θλιβερή αντιστροφή του παλιότερου πολιτιστικού διεθνισμού του, όπως την χαρακτηρίζουν οι Tisdall-Bozzola, πήρε το λενινιστικό σύνθημα των μπολσεβίκων **«Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ!»** στη διαδρομή του προς την φουτουριστική Ιταλία μεταλλάχθηκε από τον Μαρινέττι στο: **«Όλη η εξουσία στην Τέχνη και τους Καλλιτέχνες!»**. Σε αυτή τη διαφορά αυτής της συνθηματολογίας αποκρυσταλλώνεται το αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ κομμουνισμού-φασισμού και της συνεπακόλουθης αντίληψης τους για την τέχνη. Στο άρθρο του **“Πέρα από τον κομμουνισμό”** ο Μαρινέττι κατέληγε χαρακτηριστικά: **«Χάρη σ’ εμάς, θα έρθει η εποχή που η ζωή δεν θα σημαίνει απλώς ψωμί και μόχθος, αλλά ούτε και θα είναι μια αργόσχολη ζωή, θα είναι ένα έργο τέχνης»**.⁷⁷

Η αισθητική αντίληψη της ζωής ως έργο τέχνης αναδεικνύει την οργανική διασύνδεση μεταξύ φασισμού-φουτουρισμού, επιβεβαιώνοντας έτσι στο έπακρον τις διαυγείς παρατηρήσεις του Μπένγιαμιν. Ο **Stanley Mitchell** εκτιμά ότι μέσω του φουτουρισμού ομογενποιούνται οι προϋποθέσεις της φασιστικής φιλοσοφίας, π.χ. **«ότι η ομορφιά της τεχνολογίας έγκειται στη δύναμη της να καταστρέφει και να σκοτώνει»**. Επισημαίνοντας το εξής: **«ο Μαρινέττι περισσότερο ενδιαφέρεται για τα προϊόντα παρά για τους παραγωγούς, για τα πλήθη παρά για τους ανθρώπους, για τα εργοστάσια παρά για τους εργάτες»**.⁷⁸ Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώθηκε και ιστορικά με την εξέλιξη του φασιστικού καθεστώτος.

Η βίαιη καθήλωση και ο έλεγχος των μαζών, η έξαρση του αντικομμουνισμού, η διάλυση των σωματείων και η απαγόρευση συνδικαλιστικής δράσης, το φυλετικό μίσος και η δολοφονική επιθετικότητα του κράτους αποτέλεσαν τη συνεπή προέκταση και πρόσπτωση μεταξύ φασισμού και φουτουρισμού στο επίπεδο της πολιτικής και της κοινωνίας. Ξεκινώντας από την αναγκαιότητα υπεράσπισης, θεωρητικά και πρακτικά, της “υπεροχής” του φασισμού, ο Μαρινέττι διακήρυττε ότι **ο κομμουνισμός μπορεί να πραγματοποιηθεί στα νεκροταφεία**. Απέναντι στην ανηλεή σύγκρουση και την ταξική πάλη μεταξύ κομμουνισμού και φασισμού ο Μαρινέττι αποφαινεται το εξής:

Η σχετική ειρήνη δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο παρά η εξάντληση του τελικού πολέμου ή της τελικής επανάστασης. Αν ήμουν κομμουνιστής, θα ασχολιόμουν με τον επόμενο πόλεμο ανάμεσα στους ομοφυλόφιλους και τις λεσβίες, που θα ενωθούν κατόπιν εναντίον των φυσιολογικών ανθρώπων.⁷⁹

Ο αντικομμουνισμός, είναι η βάση που εξυφαίνεται η λυσσαλέα επίθεση στην εργατική τάξη και στο κομμουνιστικό κίνημα, Η αστική τάξη σε καμία περίπτωση δεν μπορεί και δεν θέλει να αποχωρισθεί τα σκυλιά της. Τρυπώνει με φιλολαϊκά, ακόμη και με αντικαπιταλιστικά ευρήματα, εμβολίζοντας, εκτρέποντας κάθε σκέψη που θα εθετε σε κίνδυνο την κυριαρχία της. Πάντα όμως θα υπάρχουν οι πρόθυμοι να κάνουν την βρώμικη δουλεία, ικανότατοι εκπορευτές της εργατικής τάξης τύπου Μαρινέττι.

Η κάμπια του καπιταλισμού που μεταλλάσσεται, σε κουκούλι και νύφη και ύστερα σε όμορφη πεταλούδα, με τα φαντασμαγορικά χρώματα του φασισμού, κρύβει μέσα της το δηλητήριο που είναι απαραίτητο να σκοτώσει κάθε υγιεί άνθρωπο που δεν γεννήθηκε για ζει και να σέρνεται στα πόδια του κάθε καπιταλιστή. Η τέχνη της ανάγκης, είναι η

τέχνη της ζωής και σε αυτήν ανάγκη για ανθρώπινη ζωή δεν χωράνε ρεύματα και τέχνες που δεν την υπηρετούν.

Η ιδεολογική πάλη στις τέχνες, είναι ασίγαστη. Ισχύει το ποιας με ποιον στο ακέραιο, Η ζωή δεν είναι μισοτελειωμένο έργο, Είναι το ολον της ανθρώπινης ύπαρξης με όλους και όλες ίσους χωρίς εκμεταλλευτές και εκμεταλλευόμενους

Στο βίντεο που ακολουθεί γίνεται μια αναφορά στο Φουτουρισμό μεσο από τους συντελεστές του και τη σχέση του με τον Ιταλικό φασισμό.

Δημοσιεύτηκε στο alt.gr

Πηγές

Η πολιτική προπαγάνδα στον χώρο της τέχνης τον 20ο αιώνα.

Κώστας Νικολός

66 Μαρινέτι, 1987, σελ.73-74

67 Τζεντίλε, 2011, σελ.33

68 Kuhnl, 1987, σελ.139-140

69 Tisdall-Bozzola, 1984, σελ.24-25

70 Μαρινέτι, 1987, σελ.32

71 Τζεντίλε, 2011, σελ.67

72 Tisdall-Bozzola, 1984, σελ.31-32

73 Μαρινέτι, 1987, σελ. 33

74 Paxton, 2006, σελ.207

75 Μαρινέτι, 1987, σελ.37

76 Tisdall-Bozzola, 1984, σελ.304

77 Tisdall-Bozzola, 1984, σελ.311

78 Mitchell, 1961, σελ.47

79 Tisdall-Bozzola, 1984, σελ.310